

KUR'AN DİLİ ÜZERİNDE BİR İNCELEME

HİKMET BAYUR

İçinde bulunduğumuz devirde din ile ilgili sorumlara büyük önem verilmektedir. Ancak bunlar çok kere tarih ve bilim bakımından değil, duygu veya açığa vurulmak istenilmeyen türlü menfaatler yönünden ele alınmaktadırlar. Hiç şüphesiz bu yol yanlış ve sosyal bakımdan zararlıdır.

Son yüzyıllardaki Osmanlı ve İslâm tarihi bunu ispata yeter. Matbaanın üç yüz yıl kadar geç ülkemize sokulması, Rönesans devrinden itibaren Batıda fışkıran bilimlerin tâ Tanzimata kadar Osmanlı genel öğretimine ve 1916 yılına kadar da medreselere sokulmaması, ateşli silâhların tekâmülü üzerine yeni usul savaşların gerektirdiği biçimde talim etmeyi gâvur taklidi sayan yeniçerilerin en az iki yüz yıl hemen durmadan yenilmemize sebep olmaları, bilgisizliğin, taassubun ve bir takım gizli menfaatlerin acı sonuçlarıdır. Bunlar bazılarında dine bağlılığın da sarsılmasına yol açmışlardır. Bu yıkımlı gidişi "Hayatta en hakikî mürşit ilimdir" diyen Atatürk durdurmuştur. Bütün bunlara bakarak diyeceğim ki hiç şüphesiz her yurtsever, bütün sorumluk gibi, dinimizi ilgilendiren sorumluların da ancak ve ancak tarihsel ve bilimsel bakımdan incelenmesine önem vermek lüzumuna inanmıştır.

Türlü görev ve işlerim dolayısıyla bir çok dinsel konularla ilgilenmek ve bunlar üzerinde bilgiler edinmek zorunda kaldım; bu amaçla şeriye vekilliği, müftülük, müderrislik gibi görevlerde bulunmuş bir çok kimselere baş vurdum. Bunlar arasında İsmail Hakkı İzmirli (eski İstanbul İlahiyat Fakültesi profesörlerinden) ve Şerefettin Yaltakaya (aynı yerde profesörlük ettikten sonra son yıllarında Diyanet İşleri Başkanlığı etmiştir) ayarında, onlar gibi ve onlar ölçüsünde her sorulan soruya bütün kanıtlarıyla bilimsel biçimde karşılık verecek kimseye rastlamadım.

Esasen bunların her ikisi yurdumuzda tanınmış bilginler oldukları gibi, birincisi Doğu'da, Hindistan ve Afganistan'da değerli İslâm filozofları arasında anılmaktadır. Anglikan kilisesi adına yapılan bazı

sorular üzerine mütareke yıllarında yazmış olduğu “*El cevab-üs sedid fi beyan-ı Din-üt-tevhid*” adlı eseri bütün İslâm dünyasında beğenilmişti.

İkincisi ise Arapçaya pek az Arap edibinin varabildiği bir derecede hâkim olmakla ünlüdür. Kendisinden istemiş olduğum bir incelemeyi: “*Gazalarda küffardan istiane etmek ve küffar ile iştirak eylemek caiz midir?*” başlığı altında pek bilimsel biçimde yazmış ve yazısını “*Türk İnkilâbı Tarihi*” adlı eserimin cilt III, Kısım I, sahife 344-346 sında not olarak yayınlamıştım.

Çok kere bilgileri kıt olan ve taassupları da hemen hep ondan doğan koyu mutaassıplar ise bu iki büyük bilgini pek sevmezler.

Aşağıda bu iki bilginin 1934 yılında dileğim üzerine “*Kur’anın Türkçe tercümesiyle namazda okunması*” başlığı altında yazmış oldukları bir incelemeyi yayınlıyorum; okunurken görüleceği gibi, sorunun her yönü en güvenilir kaynaklara dayanılarak incelenmiş, kendi düşüncelerinin leh ve aleyhinde var olan kanıtlar açıkca ortaya konulmuş ve yazarların inançları da belirtilmiştir.

Bu yazının üslûbundaki bir özellik üzerinde ayrıca durmak isterim; orada ilk devre Müslümanlarının safiyeti muhafaza edilmiş ve sonraları padişahlarla zamane büyüklerine yapılan dalkavukluklara ve onlarla eserlerine karşı kullanılan dalkavukça üslûba yanaşmamış, “Hazret” gibi sonradan uydurma tâbirleri kullanmaktan sakınılmıştır.

Bu değerli yazıyı daha uzun zaman saklı tutmayıp onu Atatürk-ün tarihsel incelemelerin yayınlanması için kurduğu bu dergide okuyucuların istifadesine sunmayı doğru buldum.¹

HİKMET BAYUR

¹ Mart 1934 de henüz soyadı kanunu çıkmamış olduğundan andığımız iki bilgin imzalarında yalnız öz adlarını kullanmışlardır.

KUR'ANIN TÜRKÇE TERCÜMESİYLE NAMAZDA OKUNMASI

Bu meselenin başında Kur'anın ne olduğu bilinmek lâzımdır. Ebu Hanife'ye göre Kur'an lâfız değil; belki lâfzın ifade ettiği mânadır.¹

Bunun için Kur'anın arapça, Türkçe, ve acemce gibi herhangi bir dile ihtisası yoktur. Mânadan ibaret olan Kur'anın herhangi dil ile ifade olunması müsavidir.²

Ebu Hanife'nin bu bapta delilleri şunlardır :

1 — Şuara suresi âyet 196=şüphe yoktur ki Kur'an; önden gelip geçen Peygamberlerin kitaplarında var idi.

2 — Âlâ suresi ayet 18=şüphe yoktur ki bu Kur'an; ilk kitaplarda var idi.

Pek aşikârdır ki Kur'an; önden gelip geçen Peygamberlerin kitaplarında arabî değildi. Halbuki bu âyetlerde kat'î surette Kur'anın bu kitaplarda mevcut olduğu beyan edilmekte olduğundan Kur'an kelimesinin önden gelip geçen Peygamberlerin kitaplarında olan ile Peygamberimize indirilmiş olan arasında iştirak noktasını ifade ettiği anlaşılmaktadır. Bu iştirak noktası ise yalnız arapça değildir. Belki arapçanın ifade ettiği mânayı bildiren herhangi bir dil ile olan terkibi hususîdir.

Bundan dolayı namazda okunması emredilmiş olan Kur'an; bu iştirak noktasını teşkil eden Kur'andır. Bu ise yukarıda söylenildiği veçhile arapçanın ifade ettiği mânayı bildiren herhangi bir dil ile olan terkibi hususîdir. Kesilen bir hayvanın kesildiği esnada çekilen besmele-nin herhangi bir dil ile çekilmesi icma ile caiz olduğu gibi; namazda dahi herhangi bir dil ile olursa olsun Kur'anı kıraat caiz olmuş olur.³

¹ له ان القرآن اسم للمعنى دون اللفظ الا ترى الى قوله تعالى . . .

كتاب المختلف - ابو الليث السمرقندى

المسئلة الناشه

² ولاى حنيفه رحمه الله ان القرآن كلام الله تعالى غير مخلوق ليس بعربية ولا فارسية والنظم ينسب عن ذلك المعنى.

شرح (الجامع الصغير) . حسام الدين البخارى

³ وفى زهرهم ما كان اللفظ عربياً فعلم ان القرآن اسم للمشارك فيه بين المنزل على محمد و بين ما فى كتب الاولين و اللفظ العربى يستحيل ان يكون مشتركاً فيه بينهما مع انه ليس فى كتب الاولين باللفظ العربى و اما هذا التركيب الخاص المقيد للمعنى الذى يفيد اللفظ العربى بهذا التركيب الخاص فيجوز ان يكون مشتركاً فيه بينهما وقد نطق به الكتاب فيكون هوالمشارك فيه بينهما فيكون هذا المراد بالقرآن المأمور به فى الصلوة و صار كالتسمية على الذبيحة فانه يستوى فيها جميع اللغات بالاجماع :

شرح منظومة نسفى، زوزنى.

Bundan dolayı Kur'anın yalnız namazdan ibaret olduğunu kabul eden İmam Ebu Hanıfeye göre bu kitabın arapça olan hususî nazım ve terkiibini güzelce telâffuz kudreti olanlar ile bu nazmı arabîyi telâffuza kudreti olmıyanlar arasında bir fark gözetmeye bir mahal kalmadığından nazmı arabîyi telâffuz kudreti olsun ve olmasın herhangi bir kimsenin namazda Kur'anı herhangi bir dil ile okuması caizdir. ⁴

Namazın başlangıcında dahi İmam Ebu Hanıfe'ye göre arapçadan başka herhangi bir dil ile Allah zikredilerek meselâ (Tanrı Uludur.. ..) demek caiz olur. Çünkü: (وذكر اسم ربه فصلتي) Âlâ suresi âyet 15= Rabbın adını anar anmaz namaza durdu). Âyetiyle sabit olduğu veçh üzere namazın başlangıcında maksut olan, Tanrı'nın anılmasıdır. Bunun ise hiçbir dile ihtisası yoktur. Tanrı'yı herhangi bir dil ile anmak diğer bir dil ile anmağa müsavidir. ⁵

Netice: İmamı Âzama göre arapçadan başka herhangi bir dil ile namazın başlangıcında Tanrı'yı anmak namazın içinde Kur'anı ve ka'delerde teşehhütleri okumak ve cuma günleri hutbe irat etmek caiz olur. ⁶

İmamı Âzama göre ezanda muteber olan urftur. ⁷

Şakirtlerinden Hasan Bin Ziyad'ın İmamdan rivayetine göre bu nokta şöyle izah ediliyor: Meselâ acemce ezan okunduğu takdirde halk ezan olduğunu anlıyacak olursa bu ezan caizdir, anlamıyacak olurlarsa caiz değildir. Çünkü ezandan maksat namaz vaktinin gelmiş olduğunu halka bildirmektir. ⁸

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre Kur'an yalnız mâna değil; mâna ile beraber nazmı arabînin mecmuundan ibarettir. Bunların delilleri şunlardır :

⁴ وان كان يحسن العربية جاز ايضاً في قول ابى حنيفة رحمه الله.

شرح (الجامع الصغير)

⁵ وكذلك الخلاف فيما اذا تشهد بالفارسية او خطب الامام يوم الجمعة بالفارسية.

مبسوط سرخسى ج I ، ص. 36

⁶ و على هذا الخلاف اذا افتتح الصلاة بالفارسية او تشهد فيها بالفارسية او خطب يوم الجمعة بالفارسية.

شرح منظومه ، زوزنى

⁷ و اما الأذان فيعتبر التعارف فيه .

شرح منظومه ، زوزنى

⁸ و روى الحسن عن ابى حنيفة انه اذا اذن بالفارسية والناس يعلمون انه اذان جاز وان كانوا لا يعلمون

ذلك لم يجز لان المقصود الاعلام ولم يحصل به *

مبسوط سرخسى ج I ، ص 36

1 — انا جعلناه قرآناً عربياً) — 3 = Biz o kitabı arapça Kur'an kıldık.

2 — بلسان عربى مبین) — 195 = açık bir dil ile olan arapça ile (sana indirdik).

İmameyn bu âyetlerden Kur'anın yalnız mâna değil; lâfız ve mâna-dan mürekkep olduğunu anlamışlardır. Bunlara göre lâfız ve mâna Kur'anın ayrı ayrı birer rüknüdür. Şukadar var ki lâfız rüknü zait olmakla aciz zamanında sakıt olur.⁹

Halbuki :

و كذلك انزلناه حكماً عربياً) — 37 = biz o kitabı hükmü arabî olmak üzere indirdik, Buyrulduğu halde yine bu âyet; hükmün arabî diline ihtisasına delâlet etmiyor. Çünkü acemce ile olan hüküm dahi bu kitap ile hükümdür¹⁰.

Bununla beraber bu iki İmam Kur'anın hususî nazmı olan arapçayı telâffuzdan âciz olan kimseler hakkında arapçadan başka herhangi bir dil ile kur'anın okunmasını caiz görmüş olduklarından ustaları ile bu iki şakirt arasında ihtilâf kalkmış olur.¹¹

İmam Ebu Hanife'nin bilâhara şakirtlerinin fikirlerine rücu' ettiği diğer bir şakirdi Nuh Bin Meryem-ül Mervezi'den naklolunmuşsa da bu nakil hilâfiyat kitaplarında görülmüyor. Yalnız hilâfiyata ait manzum bir eser yazan Ömer Bin Muhammed-ün Nesefi (vefatı h. 357) Ebu Hanife ile tilmizleri arasındaki yukarıki ihtilâfı bildirdikten sonra şu:

“Ebu Hanife'nin bilâhara tilmizlerinin kavline döndüğünü kendisinden itimada şayan olan raviler rivayet etmiş olduklarından aralarında ihtilâf kalmamıştır” sözünü söylüyor.

⁹ وقال انه مأمور بقراءة القرآن مطلقاً وهو اسم للفظ العربى على هذا النظم الخاص المفيد لعنايه لقوله تعالى انا جعلناه قرآناً عربياً وعند العجز يكتفى بالمعنى.

شرح منظومه، زوزنى

¹⁰ قلنا هذا لا يوجب اختصاص القرآن بهذه اللغة الأثرى الى قوله تعالى انا انزلناه حكماً عربياً هذا لا يوجب اختصاص الحكم بلغة العرب فان الحكم بالفارسية حكم به.

كتاب المختلف - لابي الليث الدمردنى

¹¹ رجل المتبحر بالصلوة بالفارسية او قرأ القرآن بالفارسية او تشهد بالفارسية او خطب بالفارسية ان كان لا يحسن العربية جاز بالاجماع وان كان يحسن العربية جاز ايضاً في قول ابى حنيفة وعندها لا يجوز. شرح الجامع الصغير، حسام الدين البخارى

Ve bu âyetin şerhinde Zevzeni, İmamı Âzamın bu rücu' rivayetini Ebu Bekir Raziye atfetmektedir.¹²

halbuki :

(Ebu Bekir Razi) Ahkâmül-Kur'anında Şuara suresindeki yukarıda zikrettiğimiz *وانه لفي زبر الاولين* âyetinde :

“bu âyet; Kur'anın bir dilden başka bir dile naklolunmasının Kur'anı Kur'an olmaktan çıkarmıyacağına delildir..”* diyerek İmamı Âzam gibi Kur'anın mânadan ibaret olduğunu beyan etmekte olduğundan İmamı Âzam ile aynı fikirdedir. Ve bu rücu rivayet etmediği meydandadır. Bundan başka bu rücu' rivayeti kat'i olmak için (h. 370) te vefat etmiş olan Ebu Bekir Razi'ye değil; ilk asırlara kadar çıkarılmak, daha sarihi İmamı Âzama mülâki olan kimselerden veya tek bir kimseden inkitaa uğramaksızın müselselen rivayet edilmek lâzım gelirken biz bu rivayeti İmamı Âzamdan iki üç asır sonra yazılmış olan kitaplarda görüyoruz.

Ebu Bekir Razi'den sonra (h. 490) hududunda vefat eden Serahî, Mepsutunda asla bu rücu'dan bahsetmiyor. Bilâkis Serhasi, Ebu Hanife'nin namazda Kur'anın arapçadan başka bir dil ile okunmasını caiz gördüğünü söylediği sırada diyor ki:

“İranlı'lar Selman'dan Kur'anın birinci suresi olan Fatiha'yı acemce yazıp kendilerine göndermesini istemişler. Selman da bu sureyi acemce yazıp kendilerine göndermiş ve bunlar dilleri arapçaya yatıncıya kadar namazlarda fatihayı acemce okumuşlardır.” İşte Ebu Hanife namazda kur'anın arapçadan başka bir dil ile okunmasının caiz olduğunu bununla istidlâl etmiştir. Bununla beraber namaz kılan kimseye vacip olan, belâgat ve fesahatiyle insanları acze düşüren Kur'anı okumaktır. Umum insanları acze düşürmek ise yalnız arapça ile değil herkesin konuştuğu ana dili ile olacağından meselâ: İranilerin acze düşmeleri arapça ile değil kendi lisanları olan farisi ile zahir ve sabit olmuştur. Ve Allahın kelâmı olan Kur'an mahlûk ve muhdes değildi. Lisanlar ise umumiyetle mahlûk ve muhdestir. Şu halde Kur'anın bir lisanı mahsus kalmamış olur.¹³

¹² و روی ابو بکر الرازی و غیره من فقہائنا عن ابی حنیمہ انه رجع الی قولہما فی الترانہ .
شرح منظومہ ، زوزنی .

¹³ . بسوط سرخسی ، جلد 1 ، ص 36

* Bir satır kadar okunamamıştır.

Şafiye göre namazda Kur'anı farisice okumak hiçbir veçhile caiz değildir. Ümmi olup Kur'anı arapça okumakta aciz olan kimse hiçbir şey okumaksızın namaz kılar.¹⁴

Hülâsa: İmamı Âzam nazmı arabiye rükûn olarak kabul etmediği ve kendisinin rücuu ise sonradan şuyu' bulduğu halde bilâhara gelen fakihler İmameyn ile beraber nazmı arabi'nin rükûnünü aslı değil ancak rükûnü zait olduğunu ve aciz zamanında sukut edebileceğini ileri sürmüşler ve bu noktada her iki tarafın ittifakı hasıl olmakla artık hanefi imamları arasında bir ihtilâf kalmamıştır.

5/Mart/1934

İ. HAKKI

M. ŞEREFETTİN

* * *

Yukardaki incelemede ünlü İslâm yazarlarından alınmış parçalar ve not olarak da bunların bir çoğunun arapça metinleri vardır. Aşağıda bu metinlerin alındıkları eserlerle yazarların adları bulunmaktadır. Sayılar notlardaki sayılara tekabül etmektedir.

- Not 1 ve 10: Kitab-ül Muhtelif, Ebu-l Leysi Semerkandî.
 2, 4 ve 11: Şerh (Cami-üs Sagir), Hüsamettin el Buharî
 3, 6, 7, 9, 12: Şerhi Manzumei Nesefi, Zevzenî
 5, 8, 13, 14: Mebsutü Sarahsî C. S. 36

¹⁴ و عند الشافعي لا تجوز القراءة بالفارسية بحال ولكنه اذا كان لا يحسن العربية وهو اى يصلح بقراءة .
 مبسوط سرخسي ج 1 ، ص 36

